

ELINDUL AZ „ÉLETUTAK” ROVAT

A biztosítási szektor utolsó három évtizedének történetét kizárólag írásbeli forrásokra alapozva, csak féldalasan ismerhetjük meg. A történeti események, tendenciák teljes körű értelmezéséhez szükséges az azt átélő és alakító szereplők személyes tapasztalatainak, emlékeinek a feltárása és feldolgozása.

A közelmúlt történetének mind teljesebb feltárása és bemutatása érdekében a MABISZ Ügyvezető Elnöksége úgy döntött, hogy egy biztosítástörténeti Oral History Archívumot hoz létre az elmúlt évtizedek kiváló, a szakmára nagy hatással lévő szakembereivel, vezetőivel készítendő, filmre rögzített ún. életútinterjúk anyagából, amely létrejöttét követően elsősorban kutatási, másodsorban kommunikációs célokat szolgál.

Az Archívum fő kutatási területei:

- az állami monopólium megszüntetése, az ÁB kettéválasztása, az utódcégek privatizációja,
- a piaci alapú biztosítási szektor kialakulása, az első piaci szereplők piacra lépése,
- az egyes társaságok története, szerepe, stratégiája,
- a szabályozás és a piaci környezet változásai.

Az interjúalanyok kiválasztásánál elsődleges szempont volt, hogy a kutatási területek vonatkozásában releváns információkkal rendelkező, a folyamatok alakításában aktív szerepet betöltő kulcsszereplők legyenek, ugyanakkor a történeti hűség és objektív megköveteli, hogy az interjúalany az interjú pillanatában már ne töltsön be a szektorban semmilyen aktív, operatív vezetői pozíciót. Az interjúalanyok kezdeti körének kialakítása a projekt indításakor került meghatározásra, és évről évre, ún. „hólabda effektus” hatására kiegészül azoknak a szakembereknek a sorával, akik a relevancia és a szektorbeli inaktivitás kritériumainak megfelelnek.

Az interjúkészítők az MTA Társadalomtudományi Kutatóintézet két munkatársa, akik az Oral History kutatási módszertan szakemberei és egyben a felvett film és leírt interjúk integrálását biztosító XX. század hangja repozitórium gondozói is.

Az interjúk felvétele elsődlegesen tudományos kutatási célokat szolgál, azaz a közelmúlt emlékeinek feltárását és megőrzését. Az interjúk részletei ugyanakkor nemcsak az elmúlt időszak bemutatásának kiváló eszközei lehetnek, hanem mind az egyes társaságok, mind a MABISZ belső és külső kommunikációs tevékenységébe jól illeszthető, kordokumentumként is felhasználható, hiteles anyagok.

Mindezeknek a szempontoknak a figyelembevételével, a Biztosítás és Kockázat Szerkesztősége úgy döntött, hogy – a szektor közelmúltjának jobb megismerése céljából – „Életutak” címmel, ettől a számtól kezdődően folyóiratunkban új rovatot

indítunk, és minden számban közreadunk egy rövidített és szerkesztett interjút, természetesen az interjúalanyok hozzájárulásával. Első interjúnk Dr. Trunkó Barnabással, a MABISZ korábbi főtítkárával készült.

Dr. Kovács Erzsébet

*Dr. Kovács Erzsébet
főszerkesztő*

ÉLETUTAK ROVAT ÉLETÚTINTERJÚ DR. TRUNKÓ BARNABÁSSAL

Gárdos Judit (MTA TK) és Vajda Róza (MTA TK), a MABISZ megbízásából 2018. szeptember 10-én.

ÖSSZEFOGLALÓ

A közelmúlt történetének mind teljesebb feltárása és bemutatása érdekében a MABISZ Ügyvezető Elnöksége úgy döntött, hogy egy biztosítástörténeti Oral History Archívumot hoz létre az elmúlt évtizedek kiváló szakembereivel, vezetőivel készítendő, filmre rögzített ún. életútinterjúk anyagából, amely elsősorban kutatási, másodsorban kommunikációs célokat szolgál létrejöttét követően. A Biztosítás és Kockázat Szerkesztősége úgy döntött, hogy az Oral History anyagaiból – „Életutak” címmel – ettől a számtól kezdődően folyóiratunkban új rovatot indítunk, és minden számban közreadunk egy rövidített és szerkesztett interjút. Első interjúalanyunk Dr. Trunkó Barnabás, aki 20 évig a MABISZ főtitkára volt.

SUMMARY

In order to explore the recent history of the Hungarian insurance industry, the Executive Management of MABISZ has decided to launch the Oral History Archive project. Within the framework of this project prominent professionals and leaders of the past decades were invited to a career-interview. These shots are primarily for research purposes, and secondly, for communication purposes. The Editorial Board of Biztosítás és Kockázat has decided to launch a new column in the journal – "Career paths" – and to publish an abbreviated and edited version of these interviews. The first interview is with Dr. Barnabas Trunkó, who was Secretary General of the Association of Hungarian Insurance Companies for 20 years.

Kulcsszavak: biztosítás, szabályozás

Keywords: insurance, regulation

JEL: G22, N24

DOI: 10.18530/BK.2020.1-2.54

<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2020.1-2.54>

K: Az elmúlt három évtizedről lenne szó, a saját élettörténetébe ágyazva. Először arra kérném, mesélje el az élettörténetét.

TB: Már gyerekkorom óta biztosítós szerettem volna lenni – legalábbis egy interjút így illene kezdeni, ez azonban nem felel meg a valóságnak. A jogi egyetem elvégzése után más irányba, a büntetőjog felé orientálódtam, az akkor beinduló Rendőrtiszti Főiskola első tanári karának lettem a tagja. Az egykori tanítványaim között akadnak sztárnyomozók, megyei főkapitányok és egy belügyminiszter is. Nagyon szép éveket töltöttem a főiskolán, de ennek voltak hátrányai is, például az, hogy nem utazhattam Nyugatra, és egy 23-24 éves fiatalember számára elképzelhetetlen volt, hogy ne lássa a Milói Vénusz hiányzó fél karját, vagy ne tudjon letekinteni a párizsi Eiffel toronyról. Ezért fájó szívvel bár, de megváltam a főiskolától, és sokáig munka nélkül voltam. Ezt azért említem meg, mert akkoriban – ez 1974-75-ben történt – ritkán fordulhatott elő, hogy egy diplomás munkanélküli legyen. Ekkor találkoztam először a biztosítással. A szakmának volt egy legendás alakja, dr. Bárd Károly, akkoriban ő vezette az Állami Biztosító jogi apparátusát, és fiatal jogászokat keresett. Gondoltam: megpróbálom, hogy átmenetileg, néhány hétre, esetleg néhány hónapra, talán néhány esztendőre a biztosító jogtanácsosa leszek. A tervezett két-három esztendő 40 évig tartott. Jogtanácsosként kezdtem, aztán bejárva a ranglétrát, az intézet vezető jogtanácsosa, majd az egyik ügyvezető igazgatója lettem. Közben – az igazgatótanács tagjaként – részt vettem az első hazai vegyes biztosító, az ÁB-Generali megalapításában. A múlt század utolsó évtizedére a magyar biztosítási piac kezdett kiépülni, már kilenc biztosítótársaság működött a régi, monopol Állami Biztosító helyett, és felmerült annak az igénye, hogy Magyarországon is létrehozzuk a biztosítótársaságok szakmai érdekvédelmi, érdekképviseleti, lobbiszervezetét, a Magyar Biztosítók Szövetségét. A szakma egyhangúlag úgy döntött (szakmán belül az egyhangú döntések elég ritkák!), hogy engem bíznak meg a Szövetség megszervezésével és létrehozásával. Ez 1990-ben történt, és húsz éven keresztül, nyugdíjba vonulásomig ennek a szervezetnek voltam a vezetője.

K: Kicsit kanyarodjunk vissza a családjához, a gyerekkorához. Néhány szóban, kérem, vázolja fel, hogy milyen családból jött, kik voltak a szülei, mennyire szóltak bele a pályaválasztásába?

TB: Debreceni család vagyunk, 1948-ban születtem, 56-ban költöztünk Budapestre. Felmenőim mindannyian valamilyen kapcsolatban voltak a könyvvel, a könyvekkel. Nagypám az Alföldi Nyomda híres gépmestere volt, édesapám is könyvekkel foglalkozott, de ő a terjesztői oldalon, a Corvina Idegennyelvű könyvkiadó egyik vezetője lett. Akkoriban egy vidéki fiú nehezen tudott megbarátkozni a pesti körülményekkel. Arra emlékszem, hogy én például nagyon féltem a trolibuszoktól. Azóta már megkedveltem. Ebben az időszakban pilóta szerettem volna lenni, ez a vágyam részben teljesült is, de 17 éves koromban már egyedül repültem vitorlázó gépen, és az volt a vágyam, hogy majd a repülőtisztai főiskolán leszek az ég ura. A repülőtisztai főiskolán akkoriban nagyobb volt

a túljelentkezés, mint az orvosi egyetemen; engem sajnos nem vettek fel. Ekkor leszálltam a földre, és a jogi karra jelentkeztem, fel is vettek. Pechemre akkor vezették be azt a rendelkezést, hogy még maximális felvételi pontszám esetén is egy évre elviszik a fiúkat katonának. Azt az egy évet annak rendje-módja szerint a Varsói Szerződés kötelékében Kalocsán töltöttem, majd sikeresen elvégeztem a jogi egyetemet.

K: A jogi egyetemen végzett tanulmányai már teljes mértékben felkészítették Önt a biztosítási szakmában történő szerepvállalásra, vagy amikor ez a pont elkövetkezett az életében, akkor még erre rá kellett segíteni?

TB: Természetesen nem készített fel. Mint említettem, kezdetben én büntetőjogász voltam, és annak nem sok köze van a polgári joghoz, de amikor a biztosítási szakmába kerültem, akkor rájöttem, hogy a civilisztika – melynek a gyökerei a római jogig visszavezethetők – az egyik legszebb stúdium. Nagyon hamar sikerült megbarátkozni vele, annyira, hogy később egyetemen magam is tanítottam a polgári jogot, illetve biztosításjogot, Szegeden, Miskolcon és a budapesti ELTE-n is.

K: Bárd Károllyal hogyan ismerkedett meg, hogyan került a hatása alá?

TB: Bárd Károly a monopol Állami Biztosító jogi apparátusát irányította, és volt egy mániája: a fiatalítás. Akkor ez még nem volt divatos a főosztályvezetők körében, de ő a főosztályának teljes állományát lecserélte 23-24 éves fiatalokra. Valamit előre látott, mert ennek a fiatalokból álló jogászgenerációnak kulcsszerepe lett a magyar biztosítási piac kialakításában, a háttér szabályozás megteremtésében és a magyar biztosítás jelenlegi eredményeiben is.

K: Először szeretném, ha beszélne összefoglalóan az Állami Biztosítónál töltött évekről, különös tekintettel a kettéválás időszakára. Továbbá arról, hogy abban milyen szerepet vállalt, és hogyan ítéli meg utólag ezeket a folyamatokat?

TB: Ha napjainkban azt a cégnevet halljuk, hogy Állami Biztosító, mindenkinek az a majd' negyvenéves időszak jut eszébe, amikor az Állami Biztosító Magyarországon monopolhelyzetben volt, mert csak egyetlen biztosító működött az országban. Persze ez nem volt példa nélküli az akkori szocialista országokban sem. A monopolium ma már pejoratív jelző, és versenyjogi értelemben ez helytálló is. Ennek ellenére meg kell említeni, hogy ez a négy évtizedes monopolium sem volt eredmény nélküli. Nagyon sokan, még a nyugati biztosítókat is beleértve, csodálták a magyar biztosítási piacot. Olyan mutatóink voltak, hogy a nyugatiak meg voltak róla győződve: hamisítjuk vagy manipuláljuk ezeket a számokat. Például a hazai lakásállomány 82-83 százaléka rendelkezett biztosítással. Óriási szám. A gépjármű-üzembentartóknak mintegy 75-80 százalékanak volt casco biztosítása. A munkavállalók közül szinte mindenki, 3,5-3,6 millióan rendelkeztek életbiztosítással, a CSÉB-bel. Szóval ezek mind olyan látványos adatok voltak, amelyek gyanút keltek a nyugati piac szereplőiben, akik később meggyőződtek arról, hogy ezek az adatok ténylegesek, valóságosak, és ez volt az egyik olyan

tényező, ami a nyugati piaci szereplők és nyugati befektetők érdeklődését felkeltette a magyar biztosítás iránt. A monopolium volt az egyetlen zavaró körülmény, de ez a hazai pénzügyi struktúrában nem volt egyedülálló, hiszen a bankterületen is az OTP monopoliuma érvényesült, a biztosításban pedig töretlen volt az Állami Biztosító kizárólagossága. Mindenki egy jogszabályi tilalomra hivatkozott, holott hazánkban soha nem volt ilyen törvény. Csak olyan törvény volt, amely kimondta, hogy a Magyar Népköztársaságban – akkor még ez volt a hivatalos államformánk – biztosítási tevékenységet csak az állam által alapított pénzügyi intézet végezhet. És az állam negyven évig megállta, hogy az Állami Biztosító mellett más biztosítót ne alapítson! A monopoliumnak természetesen voltak hátrányai, elsősorban versenyjogi szempontból, de immár történelmi távlatból azt is elmondhatjuk, hogy voltak előnyei is. A monopol biztosító nagyon nagy létszámú veszélyközösségeket tudott szervezni, ami lehetőséget adott arra, hogy a díjak alacsonyan maradjanak. A biztosító üzleti, terjesztési és lebonyolítási költségei is szerények voltak, elsősorban bizonyos automatizmusok okán. Ha valaki belépett egy új munkahelyre, még a munkaszerződés előtt aláírták vele a CSÉB-belépési nyilatkozatot, ez automatikusan a fizetésből való díjlevonást jelentette, ami ugyancsak bonyolult és drága része volt a biztosítási tevékenységnek. Az egyetlen biztosító a költségvetés szálain függött, ami azt jelentette, hogy nem úgy működött, mint ahogy egy klasszikus biztosítóintézet, még tartalékképzése sem volt. Az Állami Biztosító minden évben elkészítette a mérlegét, ha nyeresége volt, azt az állam elvonta, ha pedig ráfizetéssel zárt, akkor azt a költségvetés kiegészítette. A monopolium időszakában egyetlen év volt (1956), amikor a biztosító ráfizetéses volt, mert a forradalom alatt jelentős épületkárok keletkeztek. Itt is érdekesség, hogy azért lett veszteséges a biztosító, mert a szerződés kizárta a háborús események vagy népfelkelés okozta károkat, de a forradalom utáni kormány tagadta a népfelkelés tényét. „Sajnálatos októberi eseményeknek” minősítette a történeteket, ezért a biztosítót kényszerítette a károk kifizetésére. Nem sok ilyen kár volt, mert akkoriban még az épület- és lakásállomány túlnyomó része állami tulajdonban volt, így a pénzügyi kárrendezés a költségvetés kockás papírján történt.

A monopolium nem volt hátrányos a magyar piacra, de ennek ellenére sokáig nem volt tartható. A 80-as évek derekán volt egy fiatal, ambiciózus pénzügyminiszterünk, jelentős rálátással a nemzetközi piacokra is. Medgyessy Péternek hívták, felvetette, hogy foglalkozni kell a biztosítási piac tényleges megnyitásával.

K: Milyen volt a kooperáció, a viszony a felügyelettel? Az állam felügyelte saját magát? A biztosítási felügyeletre gondolok. Erről tudna egy kicsit mesélni?

TB: A monopol időkben gyakorlatilag még nem volt felügyelet, illetve azt a Pénzügyminisztérium egyik osztálya látta el. A különálló biztosítá felügyelet létrehozására csak 1986-ban került sor. Ezt követően alakult meg a Magyar Biztosítók Szövetsége is. A volt szocialista országok mind a „magyar modell”-t csodálták, többen utánozták is. Nem a magyar gyakorlatot kopírozták, hanem látták, hogy Európában csak ez a működőképes modell, és még a szovjet biztosításügy képviselői is jelezték, hogy ők is be fogják vezetni ezt a megoldást.

A 90-es évek elején felhívott Moszkvából Sahov, az ottani Állami Biztosító (Gossztrakh) vezérigazgatója, és örömmel újságolta, hogy már náluk is megalakult a Biztosítók Szövetsége.

- Na és, ki lett a vezetője? - kérdeztem.
- Hát én! - mondta a vezérigazgató.

Ezt természetesnek tartottam, hiszen sok helyen a legnagyobb biztosító főnökét választják meg a Szövetség vezetőjének is.

- További jó hírem is van - folytatta Sahov -, nálunk megalakult az Állami Biztosításfelügyelet is...!

- Na és annak ki lett a vezetője?
- Hát, az is én lettem...! - mondta büszkén az orosz kolléga.

K: Rátérve a biztosító szétválásának az időszakára, illetve ennek a hátterére, említette Medgyessy Pétert. Rajta kívül kik álltak még mögötte, és milyen elképzelésekkel? Hogyan dönt el, hogy ezek közül mi valósul meg? Ön személyesen hogyan értékelte akkor, illetve később azt a módot, ahogy ez akkor lezajlott?

TB: Természetesen nekünk nagyon tetszett a dinamizmus meg az a koncepció, hogy gravitáljunk Európa felé, mert a kontinens biztosítási piaca és törvényi szabályozása szimpatikus volt számunkra, és orientált is bennünket. Mi fiatal szakemberek a reformerek mellé álltunk, csatlakozott Németh Miklós is, aki ugyancsak komoly szerepet játszott az új pénzügyi piac kialakításában. Azt szorgalmaztuk: a jogszabály mondja ki egyértelműen, hogy a magyar biztosítási piac nyitott. Ez 1986-ban meg is történt, de a verseny még ezután sem akart beindulni.

Ekkor a jogalkotó és a politika úgy döntött, (tipikusan magyar megoldás!), hogy ha egy szándékolt elképzelés nem valósul meg, akkor próbáljuk azt szimulálni. Például úgy, hogy ezt az Állami Biztosítót középen kettévágjuk, (azóta is vitatott, hogy pont középen történt-e a kettévágás), és csináljunk belőle két állami biztosítóvállalatot, dobjuk ki őket a piacra, hogy: tessék, versenyezzetek! Mindenkit meglepett, hogy ez a két piacra dobott – hadd mondjam így néhány évtized távlatából, hogy „szörnyszülött” – elkezdett versenyezni egymással. Ezek a hazai biztosítástörténetnek nem a legfényesebb napjai voltak. Egy szakmai legenda szerint az egyik biztosító ügynökei bementek egy panelházba, hogy „leCSOBozzák”, aztán a másik biztosító emberei is ugyanabba a házban akartak biztosítást kötni, végül az egyik biztosító-társaság ügynökei bezárták a pincébe a másik cég embereit.

Miért nem indult be a tényleges verseny? Hiszen 1986-ban a jogszabály feloldotta a monopóliumot, Magyarországon bárki alapíthatott biztosítót? Ennek egyetlen feltétele volt: egymilliárd forintos alaptőke. Ez mind a mai napig vitatott döntés, de kétségtelenül megteremtődött a lehetőség a további biztosítók alapítására, erre viszont egy ideig mégsem került sor. Elsősorban azért, mert a jelzett egymilliárdos alaptőke (és ebben még nincs benne a székház, a munkatársak, a hálózat működtetése), a hazai befektetők körében nem állt rendelkezésre. De ami nem állt rendelkezésre Magyarországon, az rendelkezésre állt a határon túl, és főleg ez okozta, hogy a magyar biztosítási piac igen hamar – ahogy mondani szoktuk – külföldi kézbe került, mert a külföldiek idehozták a tőkájukat. Kezdetben még azt sem akarták elhinni, hogy

a környező szocialista országokkal ellentétben a hazai szabályozás nem korlátozta a külföldi tőke részarányát. A volt szocialista országok közül több helyen 20-30-35 százalékban maximálták a külföldi tőke részvételét egy társaságon belül. Nálunk ilyen megkötés nem volt, a külföldi befektetők csak nehezen hitték el, hogy nálunk ennyire liberalizált szabályok vannak.

K: Kezdetben az Állami Biztosítót élet- és vagyonbiztosítás, tehát a termékek mentén próbálták meg kettéválasztani, de az nem működött. Miért is nem tudott működni?

TB: Egykor az európai piac is így működött. Mi akkor vettük át ezt a megoldást, amikor már a kontinensen is kezdett kimenni a divatból. Amikor az Állami Biztosító szétvált, és létrejött a Hungária Biztosító, még mind a kettő állami vállalat formájában működött. Az állománymegosztás kapcsán az ÁB-nál például nem maradt casco biztosítás, és nem tudták elviselni, hogy bejött hozzájuk az ügyfél lakásbiztosítást kötni, de autóbiztosítást már nem tudtak kínálni. Ezért az a biztosító, amelyiknek nem jutott valamelyik üzletágból, abban a pillanatban elkezdte kiépíteni azt.

K: Említette, hogy nem volt törvényesen korlátozva, hogy milyen résztulajdona lehet külföldi cégnek a magyar biztosítóban, de ha jól tudom, egy darabig ez a 49 százalékot nem haladta meg.

TB: Most sincs magyarázat arra, hogy miért nem. Egészen biztos, hogy kezdetben volt valami bizalmatlanság, mert számunkra a magyar biztosítási piac vagy a volt szocialista országok biztosítási piaca ismeretlen terület volt, és egy ismeretlen területre a rutinos tőke mindig óvatosan megy be. A koreográfia az volt, hogy alapításkor mondjuk betettek 20 százalékot, majd megpróbálták 30-40-re emelni. Aztán megpróbálták átlépni az 50 százalékot, ami már egyértelműen uralgást jelentett, és a végén kivásárolták a még bent maradt magyar részesedést is. Azóta is vita tárgya, hogy mi volt ez, a magyar biztosítási piac előkészítése egy európai fejlődésre vagy pedig – ilyen álláspontok is voltak – hazaárulás. Még hosszú évtizedek távlatából is nehéz ebben állást foglalni, a tárgyilagos szakmai megítélés már elveti a hazaárulást, mert ha nem nyitunk utat a külföldi tőke előtt, akkor a magyar biztosítás történetében az a legendásan gyors és nagy fejlődés nem valósult volna meg, vagy jóval lassabban.

K: Ekkoriban még nagyon egyszerű és rövid jogszabály vonatkozott a biztosítási szakma szabályozására. Mi volt a lényege, illetve előnyeit-hátrányait hogyan látja ennek a puha szabályozásnak?

TB: A fordulópontot a már többször említett, 1986-ban hatályba lépett kormányrendelet jelentette, ami feloldotta a monopóliumot. Ez egy másfél oldalas, viszonylag rövid jogszabály volt, bekeretezve sokáig ott állt a szobám falán, mert a magyar biztosításügy sok mindent köszönhet ennek a másfél oldalnak. Ennek köszönhetette, hogy kiépült a magyar biztosítási piac, és olyan fejlettségi szintre jutott, hogy most már – még ha hihetetlenül hangzik is! – felveheti a versenyt Európával.

K: Az Állami Biztosítóban dolgozott 90-ig, hogyan élte meg azt a bevásárlási folyamatot, amikor az Aegon megvette az Állami Biztosítót?

TB: Én már a Magyar Biztosítók Szövetségének a vezetője voltam, amikor az Aegon vásárolni kezdett a „nagy falat”-ból. A hazai biztosítási szakma, a szakemberek örültek ennek, mert az Aegon hallatlanul tekintélyes biztosítótársaság Európában. Tehát amikor kezdetben kiírta a cégtáblájára, hogy „ÁB – Aegon”, mindannyian tudtuk, hogy ez az egész biztosítónak fog jót tenni. Ugyanilyen jelentős fordulópontra volt a Hungária kivásárlása az Allianz által, és sorolhatnánk a többi kulcsfontosságú hazai biztosítási intézetet is. Kezdetben természetesen a szakmában is voltak, akik idegenkedtek a külföldi tőkéktől, de ők is hamar rájöttek, hogy az elvart, igényelt, gyors és látványos fejlődésnek az a feltétele, hogy a biztosítási szektorba tőke jöjjön be, és a tőke akkoriban is, mint ahogy javarészt még most is, csak külföldről származhatott.

K: Tehát a szabályozás jellege szabad áramlást jelentett a külföldi tőkének. Ez azt is jelenti-e, hogy az akkori gazdasági-pénzpiaci helyzet teljes mértékben indokolta ezt az egyszerű szabályozást, vagy voltak ennek hátulütői is?

TB: Azóta már sok esztendő, több évtized is eltelt, de nem tudok olyan esetről, amikor a jogi szabályozás valamiben kárt okozott, vagy akadályozta volna a szakma és a piac fejlődését. Sőt úgy éreztük, hogy minél tovább meg kell tartani ezt a nem túl részletes szabályozást, ezért csak meglehetősen nagy, mintegy tíz esztendővel később került sor a biztosítási törvény megalkotására.

K: Nagyobb szabadságot adott a biztosítóknak ez a viszonylag szűkszavú törvény?

TB: Gyakorlatilag csak a biztosítók alapítására vonatkozott. A 80-as évek közepe a nagy liberalizáció korszaka volt, és ez a liberalizáció itt is érvényesült. Akkor már volt és működött a felügyelet, és a jogalkotó arra gondolt, hogy a biztosítási tevékenység részletes szabályozása helyett létre kell hozni egy független állami felügyeletet, és majd ez az intézmény fogja páztorolni ezt a piacot, és ez a gondolat bevált. Itt nagyon nagy szakmai hozzáértéssel rendelkező felügyeletvezetők voltak, a már említett Bárd Károly, aki több évtizedes biztosítási gyakorlat után vette át a felügyelet irányítását, dr. Ébli Györgynét kell még megemlíteni, és szakmatörténeti jelentősége volt dr. Asztalos László vezetői korszakának is.

K: Térjünk rá arra, amikor az Állami Biztosítónál töltött éveit véget értek, és időközben már szerveződött a MABISZ. Önnek akkoriban milyen elképzelései voltak arról, hogy hogyan folytassa a pályáját?

TB: Tehát már megszűnt a monopólium, elkezdett kiépülni a magyar piac. A 80-as évek második felében vagyunk, az országban már kilenc biztosítóintézet működött, és akkor merült fel az igény arra, hogy mivel már van egy felügyelet, a biztosítói oldalról is ki kellene építeni egy olyan szervezetet, amely a szakma érdekképviseletét látja el a jogalkotási és a közéleti folyamatokban. Ez nem volt példa nélküli, mert az általunk tanulmányozott és jól ismert nyugati piacokon is ez volt a klasszikus felállás. Volt felügyelet, és volt egy szakmai szövetség,

és ezeknek a harmonikus – vagy néha kevésbé harmonikus – együttműködése mindig eredményt hoz. A biztosítási szakmától, az akkor már működő kilenc biztosítótól kaptam azt a megbízást, hogy szervezzek meg egy ilyen szakmai szövetséget. És ezt nem volt nehéz megtenni, mert mindenki megvolt a hajlandóság. Az említett kilenc biztosítótársaság zömében már volt külföldi résztulajdon, a külföldiek meg jól ismerték, hogy ez a klasszikus felállás, tehát nem okozott problémát ennek a gondolatnak az elfogadtatása. Egyetlen probléma akadt: a szervezetet egyesületi formában akartuk létrehozni, és a magyar jogszabályok alapján az egyesület alapításához tíz fő kell, pontosabban: tíz jogi vagy tíz természetes személy. Akkor viszont még csak kilenc biztosítótársaság volt a hazai piacon, ezt a létszámproblémát úgy oldottuk meg, hogy a már többször említett dr. Bárd Károly – akinek akkor éppen nem volt pozíciója – tizedik tagként mint természetes személy csatlakozott a megalakult egyesülethez. Garanciát adva arra, hogy amint megjelenik a piacon (és az egyesület taglistáján) a tizedik biztosító, lemond az egyesületi tagságáról. Így jött létre a Magyar Biztosítók Szövetsége, és az alapító közgyűlésen az a megtiszteltetés ért, hogy engem választottak meg a szövetség vezetőjévé, és ez a megbízatásom 20 esztendeig, 2010-ig tartott.

K: Hogy nézett ki a MABISZ a kezdetekben, és nagy vonalakban hogyan fejlődött azokban az évtizedekben, amíg Ön volt ott a főtitkár?

TB: Szervezetileg a kezdeti első két-három esztendőben hallatlanul áttekinthető volt, mert hárman dolgoztunk a szövetségnél: a pénzügyekkel foglalkozó munkatársunk, egy adminisztrátor kollégánál meg jómagam. A létszám később nőtt, de soha nem volt nagy létszámú a Szövetség, mint minden ilyen társadalmi szervezet, elsősorban a tagokra, tehát a tagjainkra támaszkodtunk, szakértelemben, és ha kellett, munkavégzésben is. A Szövetség létszáma csak akkor bővült lényegesen, amikor – ugyancsak a nyugati biztosítópiacon mintájára – a MABISZ bizonyos kárrendezési feladatokat is ellátott, például a gépjármű-felelősségbiztosításhoz kapcsolódó zöldkártya rendszernek az ún. Nemzeti Iroda szerepét. A MABISZ alkalmas volt arra, hogy harmonizálja a biztosítóintézetek érdekeit, aktívan részt tudtunk venni így a jogalkotásban is. Az első hazai biztosítási törvény előkészítése például három esztendeig tartott, 113 változatot készítettünk el a beadás előtt. Nekem megvan mind a 113.

K: Erről a folyamatról kicsit mesélne? Honnan hova jutottak el?

TB: A biztosítási törvény kierőszerkesztése azért történhetett meg, mert az előkészítő munkálatoknak volt egy motorja. Ez a motor a már említett dr. Asztalos László volt, de voltak partnerei is: a biztosítóintézetek és a MABISZ. Akkoriban már az Európai Unió felé kacsintgattunk, és úgy tartottuk, hogy elképzelhetetlen a csatlakozás, ha a pénzügyi feltételeket, infrastruktúránkat nem igazítjuk hozzá a már évtizedek óta sikerrel működő nyugati modellhez. És ez lett a biztosítási törvény megalkotásának alapvető koncepciója is: a life és non-life ágak kettéválasztása, az állami biztosításfelügyelet kialakítása. A jogalkotás számára a biztosítási törvény valamennyi olyan lényeges pontjának a tervezete rendelkezésre állt, amelyek az európai piacokon már beváltak, és jelentős múltjuk is volt. Nagyon alapos volt a törvény

előkészítése, akkoriban még az volt a menetrend, hogy előbb a jogalkotási koncepciót fogadta el a parlament, és annak elfogadása után lehetett csak benyújtani magát a törvényjavaslatot. A törvénytervezetet valamennyi parlamenti párttal egyeztetjük, tehát mind a kormánypártokkal, mind az ellenzékiekkel. Ennek az lett az eredménye, hogy a magyar parlament – azóta sem látott arányban, – majdnem egyhangúlag fogadta el a felszabadulás utáni első hazai biztosítási törvényünket.

K. Mik voltak a főbb vitás pontok, hogy zajlott az egyezkedés egymás között, illetve a parlamenti frakciókkal, képviselőkkel?

TB: A parlamenti frakciók képviselői közül nem sokan értettek a biztosításhoz, ezt meg kell mondanom. Mi meg egy picit értettünk, de teljes felelősséggel mondom, hogy ezzel soha nem éltünk vissza. Sőt, próbáltuk az ellenzéki vagy kormánypárti politikusokat is megismertetni a részletekkel és a külföldi tapasztalatokkal. Mivel mi már olyan tervezetet vittünk a parlament elé, amelyikben a belső szakmai vitákat tisztáztuk, gyakorlatilag a politikai pártok részéről sem volt ellenvetés, mert természetesen tudtuk dokumentálni, hogy ennek vannak működőképes modelljei az európai kontinensen.

K: És szakmai szempontból, a belső vitákra visszatekintve, voltak-e lényeges koncepcióbeli különbségek, amelyek tényleg erőteljesen felmerültek? Valójában mennyire voltak polarizáltak az álláspontok?

TB: Természetesen voltak viták, mivel a jogszabálytervezetet az akkor működő felügyelet vezetője, illetve a MABISZ mint szakmai szervezet készítette elő, de sok mindenben sikerült közös álláspontot kialakítani. Lényegesebb vita „csak” a felügyelet működéséről volt. Számunkra nagyon szokatlan volt az akkoriban divatos ún. materiális felügyelet, ami azt jelentette volna, hogy a felügyelet a biztosító minden egyes tevékenysége felett felügyeletet gyakorol, és megváltoztathatja, módosíthatja, eltérő szabályozásra kényszerítheti a biztosítókat hatósági eszközökkel. A felügyeleti oldalról ennek az álláspontnak a következetes végrehajtása, sőt – még ha taktikai okokból is – ennek túlfeszítése volt jellemző, a mi oldalunkról meg természetesen ennek a csorbítása, illetve normális keretek közé szorítása volt a cél. Szerencsére ezen a területen is kialakult egy olyan kompromisszum, ami sokáig működőképesé tette ezt a modellt. Azt a modellt, amelyet az első magyar biztosítási törvény legalizált, illetve hozott be a magyar piacra. Hatálybalépését követően nem is volt számottevő probléma a törvénnyel. Csak néhány korrekciót kellett végrehajtani, de azok is inkább az európai szabályok módosulása, majd az európai uniós csatlakozásunk okán váltak esedékessé. Az egyik legnagyobb érdeme az akkor megszületett biztosítási törvénynek az volt, hogy amikor csatlakoztunk az Európai Unióhoz, akkor karba tett kézzel ülhattünk, mert a csatlakozás miatt egyetlen mondatot sem kellett megváltoztatni, hiszen annyira Brüsszel felé kacsintgatva készítette elő mind a felügyelet, mind a biztosítási szakma ezt a törvénytervezetet.

K. A visszaemlékezésekből meg amennyire utána néztünk, ez a 90-es évek az aranykor, a fellendülés ideje, amikor alapvetően jól mentek a dolgok. Ez minek volt köszönhető a már elmondottakon kívül?

TB: Először is azért ne felejtsük el, hogy közben volt egy rendszerváltás is, bár arra büszkék vagyunk, hogy a biztosítási rendszerváltás megelőzte a társadalmi-politikai rendszerváltást. Ha a rendszerváltást a 89-90-es évekre tesszük, akkor a biztosítási rendszerváltás a bizonyos 86-os kormányrendelettel történt, ami megszüntette a monopóliumhoz fűződő hátrányokat.

K: Általában minek volt köszönhető a felfutás, másrészt mi volt ebben a MABISZ szerepe? Hogyan értékeli a saját szerepét ezzel kapcsolatban?

TB: A saját szerepemről hosszan tudnék mesélni, csak nem akarok. De valóban ez a szakmának egy felívelő szakasza volt, ugyanis a magyar biztosítási piacon kialakult verseny a hazai biztosítási szakemberek számára szokatlan környezet volt. Nem volt verseny nálunk majd négy évtizedig, azért, mert nem volt kivel versenyezni. Egy biztosítási szakma volt, ebből az egy biztosítási szakmából kellett összeszedni a 9-10, később 20 meg 30 biztosítótársaság személyi állományának legalábbis a magvát. Tehát régi kollégák, régi monopóliumbeli kollégák kerültek ki a versenypiacra, és álltak – idézőjelben mondom – egymással szemben. Ez szokatlan volt annak a szakmai generációnak, ezért kívánták és igényelték egy olyan szakmai szervezet létrehozását, mint a Magyar Biztosítók Szövetsége, ahol mi – egymással versenyzők is – össze tudunk ülni, és megbeszéltük a problémákat. Tehát a szakma a versenyhelyzetre való ráébredés első szakaszában rögtön igényelte a közös szakmai fórumokat. Ennek a fórumnak a szerepét a Magyar Biztosítók Szövetségének sikerült betöltenie.

K: Hogyan zajlottak ezek az egyeztetések, milyen intézményes formák alakultak ki erre a szakmán belül, illetve a minisztériummal, a felügyelettel? Értem, hogy sok múlik itt az informális kapcsolatokon, de mégis kíváncsi vagyok, hogy ez hogyan érvényesült?

TB: Kezdetben főleg az informális kapcsolatok domináltak, de én arra is büszke vagyok, hogy a Magyar Biztosítók Szövetsége hamar kivívta a szakmai elismertséget az irányító hatóságok és a jogalkotók körében is. Olyan jogszabály is akadt, amelyik kimondta: ebben és ebben a kérdésben előzetesen egyeztetni kell a Magyar Biztosítók Szövetségével. Azelőtt elképzelhetetlen volt, hogy a jogalkotó egy egyesületi formában működő szervezet bevonását írta volna elő. És ezt nem lehet másnak betudni, mint annak a szakmai tekintélynek, amire ez a szervezet szert tett. Az elismeréshez az is hozzátartozik: ha egy döntéssel vagy intézkedéssel egyetértettünk, akkor a MABISZ-nak is megvoltak az eszközei ahhoz, hogy a jogalkotó vagy a kormány döntéseit segítse.

K: A MABISZ elsősorban érdekszövetségként jött létre. Milyen érdekérvényesítési lehetőségei voltak a működésének kezdeti éveiben, első évtizedében? Voltak-e hiányosságok a tekintetben, hogy eszköz híján nem lehetett elérni bizonyos dolgokat?

TB: Ne legyenek illúzióink: egy társadalmi szervezetnek, szakmai szövetségnek az állami hierarchiában csak korlátozott szerepe lehet. Egy ilyen szerepet nem lehet törvényben deklarálni. Ezt a szerepet esetleg csak ki lehet vívni, ezt a tekintélyt meg lehet szerezni. Büszke vagyok arra, hogy a szakma és a munkatársaink ezt a tekintélyt megszerezték. Ma már csak emlék, de egy időben, ha az országgyűlés olyan kérdést tárgyalt, amely – akár csak érintőlegesen is – kapcsolatba került a biztosítással, akkor a biztosítókat is meghívták arra a bizottsági ülésre, ahol ezt előzetesen tárgyalták (árvízvédelem, tűzvédelem, közlekedés). És ha fellapozzuk a régi parlamenti jegyzőkönyveket, sok ilyen kérdés volt, és a szakmának minden kérdésnél lehetősége volt arra, hogy kifejtse álláspontját. Ennél többet egy társadalmi szervezet, egy egyesület aligha érhet el.

K: Időközben több nagyobb változáson ment keresztül a hazai pénzpiac, ezen belül a hazai biztosítási piac. Mennyire tudta tartani a frontot a MABISZ, mi mindent próbált elérni, és ebből mi sikerült és mi nem?

TB: Még olyan is volt, amikor az egész európai biztosítási piac a magyarra figyelt, mert volt egyszer egy sokat ígérő kísérletünk a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás területén. Ez a módozat Európa minden országában működik, nagyjából azonos szabályozással, mindenhol jogszabályi parancs írja elő a biztosítás megkötését. Ez azonban munkaigényes és „drága”, mert a szerződést meg kell kötni, nyilván kell tartani, az igazoló iratokat ki kell állítani, csekket ki kell kiküldeni, a díjakat be kell szedni. (A beszedett díj 30-40%-a ezekre a költségekre ment el.) És akkor a MABISZ kidolgozta a „magyar modell”-t, az ún. „benzináras” rendszert.

Az ötlet abból indult ki, hogy a gépjárművel úgyis tankolni kell, tehát üzemanyagot kell vásárolni, ezért ha a benzin árába beépítjük a biztosítás díját is, akkor minden adminisztrációtól megszabadulunk. Kezdetben a benzinárban literenként 30 fillér volt a biztosítás díja (boldog idők!), és a megoldásban volt valami nagy igazságosság is, mert aki többet autózott, az több üzemanyagot használt, és a több autózással több károkozási kockázat is jár. Nem volt adminisztrációs költség, a monopol üzemanyag-forgalmazó (ÁFOR) meg a 30 fillér/liter biztosítási díjat átutalta a monopol biztosítónak (ÁB).

A brilliáns és évekig jól működő szisztémának az adta a kegyelemdőfést, hogy elterjedt az „olajszőkítés”: élelmes emberek az olcsó háztartási tüzelőolajból kémiai úton a dízeles autókhoz használható gázolajat készítettek ipari mennyiségben: az ÁFOR bevétele 20-25 százalékkal csökkent. És a biztosítók díjbevétele is...!

K: A piacodás időszakáról szeretném kérdezni. Először a háttérrel. Nyilván növekedett a biztosítók száma. Milyen új termékek jelentek meg? Tarthatatlanná váltak

bizonyos struktúrák, mint az előbb elmesélt kötelező gépjármű-biztosításnak a módja. Tehát milyen átalakulásokon ment keresztül a piac ebben az időszakban?

TB: A monopol idők utáni szakaszban továbbra is a lakossági biztosítások voltak a legfontosabbak: a magyar embernek jó esetben két kiemelt vagyontárgya van, a lakása meg az autója. Tehát ezeket kellett kielégíteni, és ebben a magyar biztosításügy jó színvonalon teljesített. A piacodással azonban új igények is megjelentek, mivel megjelent egy új szféra: a vállalkozói kör. Sőt, a hőskorszakban ezek a vállalkozások meglehetősen tőkeszegények voltak, tehát gyakorlatilag biztosítás nélkül el se tudták volna kezdeni a működésüket, mert a termelőeszközüknek a megsemmisülése vagy károsodása magát a vállalkozást tette volna lehetetlenné. Ám volt ennél még nagyobb kockázat is, a felelősségi kockázat. A másoknak okozott károk pedig milliósak vagy tízmilliósak is lehettek. Ez a szektor biztosítási fedezetért kiáltott, és ezt az igényt az akkori piac már ki is tudta elégíteni, és ez nagyon lényeges változás volt. Ez nemcsak a kis- és középvállalkozásokra, hanem a nagy ipari vállalkozásokra is vonatkozott, amelyek tudomásul vették, hogy működésüknek az egyik legfontosabb feltétele a felelősségbiztosítási fedezet, amelyet az ő kereskedelmi partnereik meg is követeltek. Tehát a vállalkozói szféra volt az, amelyik mind mennyiségileg, mind pedig díjbevetelben jelentősen megdobta a piacot, és itt olyan terep alakult ki, amely alkalmat adott a versenyre. Nemcsak a díjversenyre, mert az ígért szolgáltatás terjedelme is versenytényezővé vált.

K: Meg tudta oldani a piac önszabályozó módon, hogy az újabb kihívásoknak megfeleljen, vagy ez szabályozásért kiáltott?

TB: Itt gyakorlatilag termékekről volt szó, termékeket kellett kidolgozni. Egy biztosítási termék kidolgozása minden híreszteléssel ellentétben nagyon sokáig tart. Ne feledjük el, hogy ebben az időben a magyar piacon már itt voltak a külföldi biztosítók is, akiknek a tulajdonosai odahaza már sok évtizedes biztosítási gyakorlattal és tapasztalatokkal rendelkeztek. Olyan termékek tekintetében is, amelyeket a magyar piacon még csak most vezettek be. Tehát ebben az időben az információknak és a szakmai ismereteknek egy nagyon hasznos áramlása következett be, és ez a külföldi tulajdonlásnak az egyik legfontosabb pozitívuma volt.

K: Tehát inkább kívülről jött a know-how, de eleinte nem történt termékszabályozás, ha jól tudom. Később se lépett ilyesmi életbe?

TB: Nem, sőt, a felügyeleti szabályozásban is jelentős változás ment végbe, mert kezdetben a materiális felügyelet érvényesült, amit természetesen az Európai Unió szabályozásából vettünk át, és ez a materiális felügyelet lenyúlt egészen a termék szintig. Tehát a felügyelet maga elé vette a piacra lépni kívánó biztosítónak a biztosítási szerződését, pontról pontra átolvasta, és ha olyan szerződési feltételt talált, amely az akkori biztosítási felügyeleti állásponttal nem egyezett, akkor azt nem hagyta jóvá. Tehát ez a portéka

csak akkor jelenhetett meg a piacon, ha rajta volt a biztosításfelügyelet pecsétje, hogy engedélyezem. A materiális felügyeletet később az európai szabályozás már nem tartotta fenn, tehát a termékekkel szabadon megjelenhettek a biztosítók a piacon, de a felügyelet természetesen rajta tartotta a szemét, és ha valami problémát tapasztalt a piacon, akár az értékesítés, akár a kapcsolódó kárrendezés területén, akkor vette elő a hatósági arzenált. Tehát az előzetes kontroll helyett egy folyamatos működés közbeni kontrollt alkalmazott.

K: Amelyek a rendszerváltozás után fontos új területek voltak, ahogy mi látjuk, az az egészségbiztosítás lehet, mint újítás, hogy magánosítva is működhet, illetve a magánnyugdíjpénztár. Ön hogy látja ennek a húszéves történetét? Hogy ítéli meg ezen a két területen a változásokat?

TB: Az egészségbiztosítás nagyon fontos volt, mert addig a magyar piacon egészségbiztosítás gyakorlatilag nem létezett. De az igényt nagyon hamar regisztrálták a biztosítótársaságok, és egymás után jelentek meg új termékekkel. Megint arra kell hivatkoznom, hogy az anyabiztosítók a már bevált termékek hazai viszonyokra áttüzetett variációjával jelentek meg. Ami a magánnyugdíjpénztárakról, annak nálunk volt egy nagyon nagy kalandja. A pénztármozgalom nagy lendülettel indult be Magyarországon, aztán történt egy kis megtorpanás a 2010-es évek elején, amikor az állam a magánbiztosító-pénztári megtakarításokat beolvasztotta a költségvetésbe. Ez nem tett jót az öngondoskodás gondolatának, nagyon nagy csalódást okozott. 3000 milliárdos tőke volt, ami a magánnyugdíjpénztárak vagyonaiból átvándorolt az állami költségvetésbe. Az állami költségvetésnek erre nagy szüksége volt, mert ennek egy részéből fedezte a költségvetési hiányt. Hogy a másik felével mi történt, azt nem tudom.

K: Ez a 2010-es években történt. Voltak lobbizási tevékenységek a MABISZ részéről, hogy ez ne történjen meg? Hogy zajlott ez?

TB: Természetesen voltak, bár a magánnyugdíjpénztár konkurenciája a biztosítók tevékenységének, a klasszikus biztosítási termékek piacra jutását és értékesítését a magánnyugdíjpénztári rendszer némileg akadályozhatja. De természetesen nem a pénztármozgalom ellen lobbiztunk, hanem mert az egészet hallatlanul igazságtalannak tartjuk. És volt még egy hátránya, hogy a lakosság bizalma megroppant a piacon megjelenő pénzügyi termékek iránt. És ez nemcsak a nyugdíjpénztárakra, biztosítókra vonatkozott, hanem még a banki szolgáltatásokra is.

K: Ennek most is érzik a MABISZ tagjai, a biztosítók a hatását?

TB: Nem, mert megrázták magukat, és próbáltak olyan termékekkel megjeleníteni, amelyek ma már olyan igényeket elégítenek ki, amelyek regisztrált igények a biztosítási piacon. Azzal, hogy differenciálódta a jövedelmek, nagyon könnyű meggyőzni a potenciális biztosítottakat egy részét, hogy az a szolgáltatás – mondjuk nyugdíj szolgáltatás –, amelyet a már nem is létező társadalombiztosítás ígér vagy nyújt, az idős korban feltétlenül kiegészítésre szorul. Vagy biztosítási, vagy más formában. Például takarékoskodj vagy fektess be! De tudod mit? Én ennél jobbat kínálok neked! – mondja az okos biztosító.

K: Beszéltünk arról, hogy a MABISZ tekintélyes szervezetnek számított. Voltak-e olyan biztosítók, amelyek mégse léptek be a MABISZ-ba?

TB: Én húsz esztendeig irányítottam a MABISZ munkáját, ez idő alatt nem volt olyan biztosítóintézet, amely ne lépett volna be a MABISZ-ba, ugyanis nagyon hamar rájöttek arra, hogy versenyhátrányt szenvednek, ha nem lesznek ennek a szakmai közösségnek a tagjai. Ha nem vagyok benne ebben a csapatban, akkor egy információs csatornától vágom el magamat, hiszen a MABISZ-nak számtalan szekciója van, külön biztosítási ágak és külön üzletágak szerint, amelyekben a kölcsönös információk – legyenek azok piaciak vagy nemzetközi – nagyon hasznosak.

K: Tehát Ön húsz évig vezette a MABISZ-t. Mik voltak azok a szempontok, irányelvek, amelyek az Ön munkáját befolyásolták, hogyan gondolkodott erről a szervezetről, annak céljairól?

TB: Természetesen magának a MABISZ-nak a létrehozását az európai körülményeken kívül az motiválta, hogy a szakmai érdekeket minél eredményesebben tudjuk érvényesíteni. Ez talán frázisként hangzik, de valóban ez a célkitűzése valamennyi tagbiztosítónak, és az érdekérvényesítés során a szakmának és a MABISZ-nak nagy tekintélye lett. A tekintélyhez az is hozzájárult, hogy a biztosítási kultúra jelentősen javult Magyarországon. Az ügyfeleink nem lettek még biztosítási szakemberek, de már nagyon sokat tudnak a biztosításról, és ezt a szakmánk érdemének is tartom. Több szakközépiskolában is bevezettük a biztosítási szakág oktatását. És azok közül a fiatalok közül, akik annak idején Kaposvárott vagy Salgótarjánban elkezdték a pénzügyi szakközépiskolában a biztosítási tantárgyat, sokan ma már a biztosítási területen dolgoznak, akár vezető beosztásban is.

Szerkesztette: Heit Gábor